

ez. A mű (megyei és településtörténeti monográfiákról van szó) erről és erről a helységről szól. Ezt ugyan a címből is mindenki tudhatja, ritka kivételektől eltekintve, de hát akkor minek az annotáció? Általában mégis szokás annotálni. Nos, e kötet szerkesztője megtalálta a valószínűleg egyetlen lehetséges módot: csak azt mondja a pár soros annotációkban, ami a címből nem derül(het) ki, ami azonban az azt kézbevevőnek fontos lehet (már abban is, hogy egyáltalán kézbe vegye-e). Apró kis remeklések ezek az annotációk szinte egytől egyig, ám valószínűleg csak annak tűnnek fcl, aki maga is próbált már annotációkat írni.

* * *

Hegedüs Géza mondotta volt, hogy vers, regény, dráma, novella kapcsán persze, hogy az író, az alkotó a fontos. Más a helyzet a rádiójátékok, a színpadi előadások és a filmek esetében. Az első esetben a szerző, az „igazi” az író. A rendező alig-alig számít. A második esetben vagy egyenrangúak, vagy hol az egyik, hol a másik a fontosabb, a „súlyosabb”. A harmadik esetben a rendezőé a legfőbb rang. Itt ő az igazi alkotó. Én úgy vélem, hogy a bibliográfia, az igazi bibliográfia esetében az egyetlen fontos valaki a szerkesztő. Ezért mélységesen helytelenítem, hogy – kivált mivel ilyen jelentős teljesítményt nyújtottak – sem a CD, sem a Batthyány-bibliográfia, sem a legutóbb tárgyalt mű esetében nem szerzőként, nem a címlap élén, hanem kólofonba elbujtatva szerepelnek a szerkesztők, az igazi, és valóban igen nagyot produkáló alkotók. Szerénység? Szép dolog, de néha igazságtalan is lehet. Álljon hát itt e három remek kiadvány igazi alkotóinak a neve nagybetűvel: KÖBÖLKUTI KATALIN, HORVÁTHNÉ KUPI ILDIKÓ, SZALAINÉ BODÓ EDIT.

(A Vas Megyei Közgyűlés kitüntetettjei, 1990–2010. Szerk. Kőbölkuti Katalin. Szombathely, Berzsényi Dániel Könyvtár–Vas Megyei Közgyűlés, 2010. CD;

Batthyány Lajos. Válogatott bibliográfia. Szerk. Horváthné Kupa Ildikó. Szombathely, Berzsényi Dániel Könyvtár, 2007. 144 p.;

Ezeréves Vas vármegye. Megyei és településtörténeti bibliográfiák a Berzsényi Dániel Könyvtárban. Bibliográfia. Szerk. Szalainé Bodor Edit. Szombathely, Berzsényi Dániel Könyvtár–Vas Megyei Közgyűlés, 2010. 100 p.)

Vajda Kornél

A Parainesis forrásvidéke

Szabó G. Zoltán könyve: Kölcsey Ferenc könyvtára
és olvasmányai

Parainesis... (görögösen: paraineszisz, magyarul: intés, megintés) – a hajdan igen kedvelt szépprózai műfajnak a magyar irodalomban alighanem a második legismertebb darabja Kölcsey Ferenc remekműve. (Az első, a manapság is sűrűn

emlegetett, az államalapító Szent Istvánnak tulajdonított *Intelmek*). Középiszolás koromban, mintegy fél évszázaddal ezelőtt még szigorúan számon kért tananyag, és talán ma is hallanak róla az ifjú diákok. Mindazok, akik kötelező vagy ajánlott irodalomként forgatták, emlékezhetnek rá, hogy ennek az örökbecsű erkölcsfilozófiai eszme-futtatásnak egyik részlete a könyvek szerepét méltatja, a hasznos és ésszerű olvasásról elmélkedik. Feltételezhető, sőt nyilvánvaló, hogy a hazaszereget és a haladás elválaszthatatlan egységét hangsúlyozó kiváló reformkori politikus és költő saját élettapasztalatait, az olvasmányjaiból merített tanulságokat is összegezte az unokaöccsének szánt tanításban. Kölcsey Ferenc írásaiból, különösen a kritikai kiadás jegyzeteiből világosan kitetszik, hogy kora egyik legolvasottabb, legműveltebb magyar gondolkodója volt.

Egyértelmű bizonyítékkal szolgál erre az Országos Széchényi Könyvtár és a Gondolat Kiadó közös, Nemzeti téka című sorozatában 2009 folyamán megjelent összeállítás. A szerző, a jeles Kölcsey-kutató a korábban is jól ismert, többször idézett, de közelebről eddig még soha nem vizsgált könyvhagyatéki leltárt tárja a mai érdeklődő elé. A nemzeti könyvtár kéziratárában (Fol. Hung. 1887/14. sz. alatt) őrzött lista az egyik örökös, a sógornő, özvegy Kölcsey Ádámné (Szuhányi Josephine) által a Magyar Nemzeti Múzeumnak hagyományozott és 1867. január 17-én beküldött könyvek elemi azonosító adatait tartalmazza. A beérkezéskor (vagy nem sokkal azután) a korabeli felfogásnak megfelelően a köteteket nagyságrendi (tizenkettedrét és kisebb, nyolcadrét, negyedré és fólió méretű) csoportokba osztva, azokon belül a szerzők, illetve a címek betűrendjében sorolták fel. Az első tétel egy ábécéskönyv; ez valószínűleg merő véletlen, ám a tudatos életút indulását is jelezheti. Hasonlóképpen hordozhat jelképes jelentést az a tény, hogy a lajstromot az országgyűlési rendszeres bizottmányok tíz munkálata zárja; ezek ugyanis sokak szemében a reformkor nyitányaként is tisztelhetők. A sorszámozás pontatlanságát kettővel kiigazítva a hagyaték 367 tételt ölel fel; az egykorú számítás szerint ez összesen 1158 kötetet tesz ki. Valamivel később, a múzeumi könyvtár állományának újrendezése során az anyagot szétesztották a müncheni katalógus szakrendjét követő különféle szakterületekre, így csak darabonként lehetett megtalálni.

A nyomtatásban tizenhét oldalnyira rügő jegyzék közzététele önmagában is jelentékeny adalék lenne a történeti kutatásokhoz, és esélyt kínál a Kölcsey-gyűjtemény rekonstruálására. Szabó G. Zoltán élt is ezzel a lehetőséggel. Mint a tárgykor, az adott kor és az életmű alapos ismerője magas fokú hozzáértéssel és minden elismerést kiérdemlő, kitarító igyekezettel mintaszerű munkát végzett. Az eredeti lista hézagos és erősen hiányos leírásait alapul véve az Országos Széchényi Könyvtár mai állományában megpróbálta visszakeresni a köteteket, és ez a kísérlete az esetek többségében sikerrel járt. A fellelt példányokról – az autopszia elvének következetes érvényesítésével és külső források felhasználásával – pontos és teljesnek mondható bibliográfiai leírásokat alkotott; gondolva a későbbi érdeklődőkre, a raktári jelzetet is feltüntette. (Ha az azonosítás bizonytalan, ezt lelkiismeretesen közli.) A kézbevétele további többletet is eredményezett: felderíthette Kölcsey kéziratok bejegyzéseit. Magától értetődő természetességgel ezeket minden alkalommal megemlíti, utalásai újabb és újabb vizsgálódásokra ösztönözhetik a kutatókat.

Szabó G. Zoltán azonban még ezzel sem elégedett meg. Miután felismerte – korábbi kutatásai nyomán ez viszonylag egyszerű feladat volt –, hogy Kölcsey Fe-

renc könyvhagyatékában olvasmányainak csak egy része maradt fenn, az összeállítás bevezetésében számba vette a biztosan ismert műveket, kiadásokat: *Biblia*, a *Mondolatra* írt híres *Felelet*, egy korai (1808-ban kelt) levelében említett régi magyar könyvek, az ókori görög klasszikusok (például Xenophon, Homérosz, Szophoklész, Aiszkhülosz, Arisztophanész), az angolok (Shakespeare és Thomas Moore), Cervantes (*Don Quijote*), Pápai Páriz Ferenc latin szótárai és így tovább. Egyúttal felvetette a szintén módfelett izgalmas kérdést: hogyan alakult ki, formálódott a szóban forgó gyűjtemény; részletesen tárgyalja a családi örökség bonyolult problémakörét is. A tulajdonos feljegyzései és levelei, valamint possessori bejegyzései alapján jó néhány darabról megállapíthatta, hogy vásárlás útján (pesti könyvkereskedőktől: Wiegand, Heckenast) vagy árverésen jutott hozzájuk, illetve némelyiket ajándékba küldték (főként hazai kortárs szerzők). Az egykorú kútfők azt a következtetést is megengedték, hogy Kölcseytől jó néhány kötetet kölcsön kértek (egyik-másik nem is került vissza), mint ahogy ő is kapott másoktól ideiglenes használatra példányokat. A költő fiatalkori tájékozódásában jelentékeny szerepe lehetett a debreceni református kollégium könyvtárának is. Már a diákkori olvasmányokról (vagy azok bizonyos részleteiről) 1809–1811 között keletkezett naplók, utalások is elmélyült érdeklődésről tanúskodnak; Szabó G. Zoltán az ezek nyomán tisztázható címeket mintegy öt oldalon keresztül sorolja.

A szerző leginkább itt, ebben a tanulmányban kamatoztatta filológiai jártasságát; több mint százötven hivatkozás, azaz lapalji jegyzet kapcsolódik hozzá. Kitér a tárgyalt időszak nemesi és értelmiségi magángyűjteményeire, köztük a komáromi Péczely József, Verseghy Ferenc, Kisfaludy Sándor, Vörösmarty Mihály, Eötvös József, Toldy Ferenc és mások hagyatékára. (Közbevetőleg jegyzem meg: ezeket ma a polgári házi könyvtár irányába mutató kollekcióknak tartjuk.) Külön fejezetet (hat oldalt) szentelt a Kölcsey-könyvtár későbbi, a költő halála utáni, jogtörténeti szempontból sem érdektelen sorsának, a Magyar Tudós Társaság (az Akadémia) és a Magyar Nemzeti Múzeum vetélkedésének. Dolgozata végén röviden felvázolta a jeles gondolkodó olvasási kultúrájának meghatározó, jellegzetes vonásait is. A bemutatott, „szisztematikusan szerveződő gyűjtemény” és a bevezetésben megemlített további olvasmányok a humanisztikus és a felvilágosodás gondolatrendszerében fogant, továbbá a magyarság múltjára támaszkodó, a nemzeti eszmét ébren tartó műveltségesszémény jelenlétét tükrözik. Sok-sok antik (görög és latin) auktor, a világirodalom kora újkori és újjkori nagyjai, a francia felvilágosodás filozófusai, a kortárs külföldi írók és költők (Goethe, Schiller, Byron, Scott stb.) mellett a hazai történetírók és a magyar szépirodalom vele egy időben alkotó mesterei (a két Kisfaludy, Bajza József, Fáy András és mások) nevével találkozhatunk. Kölcsey politikai és közigazgatási pályájával függ össze, hogy az olvasott könyvek között jelentékeny hányadot tesznek ki az állam- és jogtudományi munkák.

Kölcsey Ferenc személye, életművének kivételes jelentősége révén – ahogy Szabó G. Zoltán is utal rá – a történettudomány számos ágának művelőit érdekelheti ennek az adatokban roppant gazdag, filológiailag igen gondos kötetnek a tartalma. Az irodalom-, a politika-, az eszme-, a jog-, a filozófia- és a művelődéstörténet kutatói egyaránt haszonnal forgathatják. Ennélfogva nekünk, könyvtárosoknak is jól kell ismernünk, hogy a tájékoztatás során megfelelő információkkal szolgálhassunk az olvasóknak.

A szűkebb szakterületünk, a könyvtárak históriájával foglalkozók (a kutatók, az oktatók) számára szintén megkerülhetetlen lesz a kiadvány. Két dolog miatt okvetlenül érdemes tanulmányozni. A most publikált könyvlista ismételten felhívja a figyelmünket a hasonló, a könyvtárak (esetleg levéltárak, múzeumi kéziratárak) mélyén rejtőző, netán magánszemélyek birtokában lévő jegyzékekre, katalógusokra, a hajdani magángyűjtemények ma még fellelhető dokumentumaira. Az egyetemi és főiskolai hallgatók, netán a rokon témájú továbbképzések résztvevői számára különösen szép és nemes feladat lehet egy-egy ilyen lajstrom feltárása, elemzése. Most – a korábbiak után – újabb követhető mintát láthatnak. Miután a közelmúltban elég gyakran láttak napvilágot egykori magán- (vagy házi-) könyvtárakról készült igényes feldolgozások, a Kölcsey-hagyaték jegyzékének közre- adása egy mindinkább összefüggő sorba illeszkedik. Ismételten igazolódik, hogy a kiemelkedő alkotó személyiségek rendszerint számottevő, a mindenkori átlagot mennyiségileg is lényegesen meghaladó könyvgyűjteménnyel rendelkeztek. Állománjuk minőségi többletét két tényező hitelesíti: egyrészt a könyvekből és más dokumentumokból megismert, elsajátított információkat, tudásanyagot, mentalitást beépítették irodalmi és tudományos műveikbe, hasznosították politikai és egyéb tevékenységükben; másrészt mint kimagasló olvasók befolyással voltak az adott kor olvasási kultúrájának, ízlésvilágának alakulására.

(Szabó G. Zoltán: Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai. Bp., OSZK–Gondolat, 2009. 182 p. /Nemzeti Téka/)

Bényei Miklós